

Отримано: 25 серпня 2025 р.

Прорецензовано: 05 вересня 2025 р.

Прийнято до друку: 16 вересня 2025 р.

email: otsezar@ukr.net

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0009-0007-2709-1415>DOI: [http://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-38\(66\)-166-175](http://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-38(66)-166-175)

Огонь Ц. Г. Митна реформа: основні засади, виклики та завдання в сучасних умовах. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, вересень 2025. № 38(66). С. 166–175.

УДК: 336.24-047.64:336.143.2(447)

JEL-класифікація: G2

Огонь Цезар Григорович,

доктор економічних наук, професор кафедри фінансів ім. Віктора Федосова
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана,
заслужений юрист України

МИТНА РЕФОРМА: ОСНОВНІ ЗАСАДИ, ВИКЛИКИ ТА ЗАВДАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті проведено дослідження стану, трансформації та основних завдань, які ставляться в процесі проведення митної реформи, з метою побудови нових, сучасних правових засад, які б відповідали нормам права Європейського Союзу. Дослідженню підлягала загальна практика функціонування митної системи в Україні та її розвиток. Проаналізовано динаміку змін повноважень органів митного контролю, їх завдання на шляху імплементації митного права Європейського Союзу (далі – ЄС). Досліджено важливі зміни національного законодавства щодо впровадження нових стандартів здійснення митних формальностей та митного контролю в сучасних умовах та на перспективу. Показано необхідність проведених змін правових засад щодо посилення координації дій органів влади. В умовах нових глобальних викликів запропоновано напрями її вдосконалення та підвищення ефективності здійснення митного контролю при перетині митного кордону з метою захисту національних інтересів та збільшення доходів бюджету від зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: митна політика, митна система, митні правила, митні платежі та збори, митний контроль, АЕО, митний брокер.

Tsezar Ohon,

Doctor of Economics, Professor of the Viktor Fedosov Department of Finance,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Honored Lawyer of Ukraine

CUSTOMS REFORM: MAIN PRINCIPLES, CHALLENGES AND TASKS IN CURRENT CONDITIONS

This article analyzes the functioning and development of the customs system in Ukraine in the contemporary environment. It examines the principles guiding the evolution of the powers of customs control authorities, including their designated tasks and their role under modern conditions. The study reviews recent legislative acts adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine, emphasizing the significance of national legislation in introducing new standards for customs formalities and control for goods and vehicles crossing the customs border. Principles for improving customs policy and coordinating its implementation are considered, with the aim of achieving greater transparency and simplicity in border crossing procedures for goods and vehicles. The article demonstrates the importance of foundational principles in customs policy, such as publicity and public access to the results of customs authorities' work, information on customs rule violations, and the imposition of penalties under current legislation. In light of global economic changes and the growth of cross-border cooperation, directions for improving the customs system are proposed. These aim to increase the efficiency and transparency of customs formalities and control processes. Ultimately, the research is conducted to develop practical strategies and mechanisms that can improve the coordination of customs authorities and help prevent customs violations.

Keywords: customs policy, customs system, customs rules, customs payments and fees, customs control, AEO, customs broker.

Постановка проблеми. Сучасні виклики для світової економіки та далеко не прогнозований розвиток зовнішньоекономічних відносин на перспективу вимагають нових підходів у виборі стратегії формування засад митної політики, а також дієвих механізмів та важелів впливу для захисту національних інтересів, забезпечення прозорості та ефективності в роботі відповідних органів влади. В цих умовах досить важливим питанням залишається захист національних інтересів та безпосередньо національних товаровиробників. З цих позицій, окрім прозорого, ефективного національного законодавства та інших складових в регулюванні зовнішньоекономічних відносин, важливим напрямом в роботі митних органів

залишається реалізація митної політики на усіх етапах здійснення ефективного, своєчасного та прозорого контролю за переміщенням товарів та транспортних засобів через митний кордон.

Україна на шляху запровадження норм права ЄС знаходиться в пошуку дієвих інструментів та ефективних засад функціонування митної системи в процесі формування та реалізації митної політики. В цих умовах вирішення існуючих проблем в митній справі має бути направлено на упередження та недопущення фактів порушення митного законодавства, зниження рівня та усунення фактору корупції на усіх етапах здійснення митних формальностей та контролю, що позитивно має вплинути в напрямку досягнення мінімізації тіньового сектору в економіці та сприятиме прогнозованій стабільності надходжень митних платежів до бюджету.

Митна реформа є однією із важливих складових економічних реформ в Україні і вимагає вдосконалення національного законодавства з метою побудови сучасних та прозорих митних відносин відповідно до міжнародних правил та стандартів на шляху імплементації митного права ЄС. Досягнення позитивних результатів в процесі здійснення реформи в сфері митних відносин, побудови нової моделі функціонування та діяльності митних органів, налагодження ефективної координації з усіма органами влади причетними до реалізації засад митної політики залишається досить актуальним питанням в сучасних умовах та на перспективу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом багатьох років питанням митної справи та митної системи, здійснення митних формальностей та митного контролю присвячено багато наукових праць та досліджень. Досить актуальними дослідженнями в сучасних умовах, на нашу думку, є роботи, зокрема І. Г. Бережнюк, О. П. Гребельника, О. Т. Гріна, А. А. Дубініної, О. І. Зельніченко, О. Т. Замасло, М. І. Крупки, Ю. А. Ломейко та багатьох інших [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Мета та завдання дослідження: проаналізувати та дослідити основні засади прийнятих та запроваджених змін в національне законодавство, зокрема в частині реалізації засад митної політики та розширення повноважень митних органів, а також щодо впровадження нових стандартів здійснення митних формальностей та митного контролю в Україні. Показати необхідність пошуку нових механізмів та важелів впливу на результативність митного контролю при здійсненні перетину товарів та транспортних засобів через митний кордон України. Окреслити напрями вдосконалення та підвищення ефективності митної практики, зокрема в частині покращення прозорості та законності проходження товарів та транспортних засобів через митний кордон України. Дослідження також направлено на пошук та напрацювання пропозицій щодо усунення прогалин в митній справі з метою забезпечення прозорості та відповідальності при здійсненні митного контролю та досягнення стабільності та прогнозованості при виконанні показників митних платежів до бюджету.

Виклад основного матеріалу. У 2014 р. Верховна Рада України спільно з Європейським Парламентом ратифікувала Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Це важливий етап розвитку міжнародного співробітництва з ЄС для ствердження незалежності, суспільного вибору і прагнення України у побудові правої держави з європейськими цінностями. Наша країна взяла на себе ряд першочергових зобов'язань в частині імплементації національного законодавства до стандартів та вимог законодавства ЄС.

Протягом останніх років Верховна Рада України в процесі виконання завдань щодо імплементації митного права ЄС прийняла ряд законодавчих актів. Вони пов'язані перш за все із проведенням економічних реформ. Досить важливою сферою на цьому шляху є реформування та вдосконалення засад у сфері фінансового, податкового та митного законодавства, а також визначення стратегії, безпосередньо головних напрямів та пріоритетів розвитку митної політики на перспективу.

Одним із першочергових завдань в сучасних умовах залишається напрацювання нових прогресивних засад для побудови та функціонування ефективної митної системи як такої, а також підготовка законодавчих актів щодо реформування діяльності Державної митної служби України (далі – ДМС) за стандартами та вимогами законодавства ЄС. Це стосується реформування митних відносин як таких, зокрема в частині митних правил в сфері зовнішньоекономічної діяльності, запровадження нових підходів до формування і реалізації митної політики, визначення напрямків зміни структури та порядку формування митних органів, а також розширення їх повноважень та оцінки їх діяльності в процесі реалізації засад митної політики.

Ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом позитивно вплинула та сприяла розширенню сфери зовнішньоторгівельних відносин з країнами ЄС. В цей період динаміка експортно-імпортних операцій стала позитивною для України у відносинах з ЄС. Тому, реформа у цій сфері вимагає не лише зміни національного законодавства. Вона потребує, перш за все, прозорості та відкритості при прийнятті рішень органами влади, публічності та результативності в роботі митних органів, вдосконалення практики організації та проведення митного контролю, забезпечення здійснення прозорих

митних формальностей та застосування сучасних механізмів регулювання переміщення товарів, транспортних засобів при перетині митного кордону України.

Вищезазначене має сприяти зниженню рівня корупції у зовнішньоекономічних відносинах, усуненню такого явища як контрабанда, упередженню ухилення від сплати митних платежів, що забезпечить стабільність в прогнозуванні та виконанні показників доходів Державного бюджету України. І звичайно, реформа має передбачати підвищення відповідальності усіх суб'єктів зовнішньоекономічних відносин за прийняття рішень в цій сфері. Практика також вимагає підвищення рівня фінансової, податкової та митної культури, а також етики бізнесу в процесі здійснення відповідних операцій.

З початком повномасштабної війни, в Україні змінилась структура та складові експортно-імпортних операцій в частині переорієнтації ринків збуту, зокрема щодо товарів аграрного сектору, що сприяло зростанню експорту до країн ЄС. Згідно даних статистики ДМС товарообіг між Україною та ЄС продовжує зростати. Так, товарообіг України у 2024 р. склав понад 112 млрд дол. США, що становить на 12,9 млрд дол. США (13 %) більше, в порівнянні з минулим роком [7]. За цей період імпортовано товарів на суму майже 71 млрд дол. США, а експорт товарів склав майже 42 млрд дол. США. Якщо товарообіг із країнами ЄС у 2023 р. становив 55,8 млрд дол. США, то у 2024 р. його обсяг уже становив 60,4 млрд дол. США. В цих умовах експорт зріс на 6 %, а імпорт відповідно – на 9% [7].

Протягом першого півріччя 2025 р. аналіз експортно-імпортних операцій показав наступне: якщо товарообіг з ЄС за січень–липень 2024 р. склав 34,1 млрд дол. США, то за відповідний період 2025 р. він зріс на 1 млрд дол. США і становить 35,1 млрд дол. США, або 54,7 % загального товарообігу України. Якщо порівняти динаміку експорту, то протягом січня–липня 2025 р. він знизився в порівнянні з відповідним періодом минулого року на 1,1 відсоткових пункти і складає 57,7 % до загального обсягу експортних операцій.

Аналіз динаміки імпортних операцій за відповідний період засвідчує зростання загального обсягу імпорту з країн ЄС до України з майже 20 млрд дол. США (2024 р.) до 21,7 млрд дол. США (2025 р.). При цьому, відносний показник імпорту знизився з 50,8 % (2024 р.) до 47,4 % (2025 р.). Слід зазначити, що відповідне зниження відбулось за рахунок суттєвого приросту імпортних операцій з іншими країнами. Важливим фактором впливу на відповідні зміни пов'язані також із військовими діями на території нашої держави [7].

Аналіз підсумків за січень–серпень 2025 р. показує, що структура та обсяги експортно-імпортних операцій мають тенденцію до коливань та відносної стабільності. Як засвідчують дані табл. 1, на практиці зберігається негативне сальдо товарообігу з країнами ЄС. Так, протягом січня–серпня 2025 р. відповідне сальдо складає 9,6 млрд дол. США або на 3,0 млрд дол. США більше в порівнянні із відповідним періодом минулого року. При цьому, цей показник зменшився на 0,7 % пункти і складає 36,6 % проти 37,3 % за відповідний період минулого року.

Таблиця 1

Динаміка експортно-імпортних операцій січні-серпні 2024–2025 рр. (млрд дол. США)

Показники	Всього		в тому числі					
	сума	у %	ЄС		СНД		інші країни	
			сума	у %	сума	у %	сума	у %
2024 рік								
Товарообіг	72,7	100,0	39,2	54,0	1,7	2,3	31,8	43,7
Експорт	27,5	100,0	16,3	59,3	1,2	4,3	10,0	36,4
Імпорт	45,2	100,0	22,9	47,0	0,6	1,0	21,7	52,0
Сальдо	-17,7	100,0	-6,6	-37,3	0,6	3,4	-11,7	-66,1
2025 рік								
Товарообіг	78,9	100,0	40,0	50,7	1,8	2,3	37,1	47,0
Експорт	26,3	100,0	50,2	57,8	1,3	4,9	9,8	37,3
Імпорт	52,6	100,0	24,8	47,1	0,5	1,0	27,3	51,9
Сальдо	-26,2	100,0	-9,6	-36,6	0,8	3,4	-17,5	66,8

Джерело: розраховано автором з використанням джерела [7].

До найбільших країн за обсягом експортних операцій у 2024 р. можна віднести, зокрема: Польща – 4,7 млрд дол. США, Іспанія – 2,9 млрд дол. США та Німеччина – 2,9 млрд дол. США. У загальних обсягах

експортованих товарів найбільш вагомі обсяги товарів складають, зокрема у 2024 р.: продовольчі товари – 24,6 млрд дол. США, метали та вироби з них – 4,4 млрд дол. США [7].

Таким чином, як показує аналіз, структура та складові експортно-імпортних операцій із країнами ЄС мають позитивну динаміку, що вимагає прискорення напрацювання дієвих, сучасних та прозорих митних правил і процедур по спрощенню та усуненню перешкод при перетині товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

Результативність кожної реформи залежить від достатньо обґрунтованої та прозорої нормативно-правової бази, правильності у виборі стратегії, напрацювання ефективних тактичних рішень і визначення кінцевих результатів по завершенню її проведенню. Однак, напрацювання та прийняття нормативно-правових актів за стандартами та вимогами законодавства ЄС залишається непростим шляхом, але важливим та перспективним для України та вимагає узгодженості із діючим національним законодавством. Тому, як показує практика, процес напрацювання, підготовка та прийняття управлінських рішень щодо вдосконалення правового поля функціонування митної справи та реформування діяльності ДМС відповідно до вимог та принципів функціонування митних відносин в ЄС залишається досить актуальним і потребує, на нашу думку, прискорення.

Результативність управлінських рішень в процесі виконання законодавства залежить також від чітких та однозначних трактувань підзаконних нормативних актів. Крім того, сьогодення потребує прозорості, простоти та відкритості на етапі подання, перевірки та оцінки правильності підготовлених документів митному органу, їх законності та обґрунтованості для пропуску товарів, транспортних засобів через митний кордон України.

Таким чином, проведення митної реформи вимагатиме належної підготовки нормативно-правової бази та забезпечення виконання усіх її складових для прийняття ефективних та прогнозованих рішень у сфері побудови нових митних відносин та правил руху потоків товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

Слід відмітити, що виходячи з основних повноважень митних органів, можна зробити висновок: їх діяльність не обмежується лише фіскальною функцією та завданнями щодо адміністрування митних платежів та зборів. Поряд з фіскальною функцією митні органи також виконують такі важливі функції, як захисна, контрольна та регулятивна. Економічний розвиток нашої держави, а також стан захищеності національних інтересів України та безпеки суспільства напряду залежать від ефективності та успішності виконання митними органами, покладених на них завдань.

В Україні з 2019 р. започатковано трансформаційні процеси щодо реформування митних відносин та відповідних органів, а також щодо вдосконалення національного законодавства з питань митної справи, у тому числі щодо приведення його до митного законодавства Європейського Союзу. Так, у 2019 р. було реорганізовано Державну фіскальну службу України та утворено два окремих органи – Державну податкову службу України та Державну митну службу України. З 1 січня 2021 р. забезпечено їх перехід до функціонування у форматі єдиних юридичних осіб для покращення підзвітності та керованості роботи їх територіальних органів та оптимізації основних робочих процесів.

За цей період в нашій державі розроблено та прийнято значну кількість нормативно-правових актів з питань митної справи, у тому числі таких, що визначають стратегії та плани заходів з реформування митних органів. Так, в 2019 р. з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань функціонування авторизованих економічних операторів» (від 02.10.2019 № 141- IX) в Україні запущено програму авторизованих економічних операторів [7]. Відповідні зміни покликані спростити митні формальності для підприємств з високим ступенем довіри, забезпечити можливість українським підприємствам брати участь у формуванні безпечних ланцюгів постачання товарів, що сприятиме підвищенню їх конкурентоспроможності на зовнішньому ринку, а також прозорому митному контролю потоків товарів, транспортних засобів і реальному наповненню доходів бюджету.

Метою розвитку програми авторизованих економічних операторів (далі – АЕО) в Україні є, у тому числі, отримання українськими підприємствами можливості визнання їх статусу уповноваженими органами інших держав. На теперішній час, за чотири роки існування цієї програми, вже більше 70 українських підприємств отримали статус АЕО [7].

Важливим досягненням трансформації митниці стала ратифікація Україною Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами та Конвенції про процедуру спільного транзиту. Ратифікація відповідних конвенцій дало можливість митним органам запровадити обмін інформацією з десятками країн у режимі реального часу, підвищити ефективність проведення аналізу ризиків та здійснювати частину необхідних контрольних процедур щодо товарів до моменту їх прибуття на митний кордон України.

В останні роки Верховною Радою України прийнято декілька законів про внесення змін до Митного кодексу України щодо приведення його положень у відповідність до Митного кодексу Європейського Союзу, які були спрямованими не лише на імплементацію норм митного законодавства Європейського Союзу, а також на усунення негативного впливу військових дій на зовнішньоекономічну діяльність підприємств та збільшення товарообігу через митний кордон України [8; 9; 10; 11].

Наступив новий етап формування стратегії реформування митних органів та загалом проведення відповідної реформи. Проведення митної реформи в Україні співпадає із проведенням митної реформи на території ЄС, де планується створення нового Митного органу ЄС (EU Customs Authority) та Центру митних даних ЄС (EU Customs Data Hub). З цих позицій практика вимагатиме прийняття узгоджених управлінських рішень щодо уніфікації національного митного законодавства, прискорення та підвищення відповідальності усіх учасників зовнішньо-економічних відносин за своєчасність прийняття рішень, їх обґрунтованість та результативність.

В цих умовах діяльність органів ДМС має бути направлена перш за все на вдосконалення та спрощення митних процедур шляхом розбудови сучасної ІТ-системи з метою здійснення ефективного, прозорого та дієвого контролю при перетині товарів та транспортних засобів через митний кордон України [6]. Як засвідчує практика, в Україні розпочато розробку нової фази NCTS, що стане важливим етапом у підготовці до інтеграції з митними системами ЄС. Її мета та завдання направлені на удосконалення електронних митних процедур та підвищення ефективності транзиту товарів, що має забезпечити відповідність європейським стандартам. Україна планує завершити розробку та впровадження відповідної системи у 2026 р.

Важливим етапом реформування в системі митних органів стало прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів» (далі – Закон 3977) [10].

Загалом Закон 3977, який вступив силу з 1 листопада 2024 р., передбачає перезавантаження митних органів, починаючи із проведення прозорого конкурсу на посаду Голови ДМС. Конкурс має відбуватись за участі міжнародних експертів, що дасть можливість убезпечити в тій чи іншій мірі вплив суб'єктивного фактору на прийняття рішення.

Позитивним в Законі 3977 можна відмітити, зокрема: по-перше, він надає право обраному Голові ДМС самостійно вибирати та формувати кадровий потенціал. Відповідний Закон 3977 передбачає переатестацію усіх працівників ДМС протягом 18 місяців [10]. По-друге, в практику вводиться щорічний незалежний аудит з метою надати оцінку ефективності діяльності митних органів. У разі зробленого негативного висновку, за наслідками проведеного аудиту, це має стати головною підставою для звільнення Голови ДМС. По-третє, в законі також прописано суттєве підвищення рівня оплати праці працівників митних органів та різні види заохочувальних премій, надбавок тощо.

Однак, обрання Голови ДМС відбувається з порушенням терміну, визначеним Законом 3977. Враховуючи те, що лише в серпні 2025 р. оголошено конкурс на заміщення посади Голови ДМС, сформувати кадровий потенціал та здійснити переатестацію працівників ДМС можна буде завершити не раніше 2027 р. Таким чином, Закон 3977, підтриманий перш за все Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та деякими іншими організаціями, надає можливість здійснити перезавантаження митних органів.

Зі сторони Держави зроблено важливий крок щодо проведення та прийняття кадрових рішень шляхом досягнення прозорого, справедливого добору високопрофесійних, доброчесних та незаплямованих у корупційних діях фахівців у сфері митної справи. Це рішення, на нашу думку, має важливе значення для митних органів, а також має сприяти на практиці підвищенню рівня митної культури, професійної здатності та відповідальності відповідних працівників на усіх ділянках роботи митних органів України.

Важливою складовою законодавчої бази для проведення митної реформи стало прийняття Верховною Радою України Закону України від 25.03.2025 №4323-IX «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань адміністративної відповідальності за порушення митних правил, уточнення порядку виконання окремих митних процедур та усунення термінологічних неузгодженостей» (далі – Закон 4323). Закон спрямований перш за все на підвищення ефективності адміністративної відповідальності за порушення митних правил в частині впровадження сучасних європейських методів протидії правопорушенням та застосування санкцій [11].

Законом 4323 запроваджується принцип індивідуалізації юридичної відповідальності у процедурі притягнення особи до адміністративної відповідальності. Відповідний принцип має бути впроваджений як при притягненні до відповідальності особи, винної у вчиненні правопорушення, так і при визначенні виду та розміру її покарання з обов'язковим урахуванням характеру вчиненого протиправного діяння, форми

вини, характеристики цієї особи, можливості відшкодування заподіяної шкоди, наявності обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність.

Слід зазначити, що відповідним законом запроваджуються норми права згідно з якими, має бути проведено поділ підходів для визначення розміру штрафу в залежності від органу, яким він накладається. Так, якщо рішення у справі про порушення митних правил приймається митницею – санкція має сталий розмір штрафу, якщо відповідне рішення приймає суд – розмір штрафу передбачає встановлення верхньої та нижньої межі, як того вимагає Конституційний Суд України. Крім того, конфіскація безпосередніх предметів порушення митних правил відбувається за рішенням суду [11].

Головне завдання законодавчого акту 4323 полягає в тому, щоб створити належні умови для справедливого розгляду судами справ про порушення митних правил та вибору виду і розміру адміністративного стягнення з урахуванням всіх обставин справи. До таких обставин належать відсутність самого факту порушення або складу злочину; неповнолітній вік (до 16 років) порушника; дії, вчинені в стані крайньої необхідності або самооборони; скасування закону, що передбачає відповідальність за дане порушення; закінчення терміну давності для розгляду справи; наявність рішення суду або митного органу щодо цього ж порушення; наявність нескасованої постанови про закриття справи або повідомлення про підозру у кримінальному провадженні за тим же фактом; смерть особи, стосовно якої відкрито провадження [11].

Таким чином, Законом 4323 передбачено враховувати характер вчиненого протиправного діяння, форми вини, характеристику особи, наявність обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність. Зокрема, встановлено верхню і нижню межу штрафів на відміну від раніше встановленої фіксованої суми. Також у ряді статей замінено обов'язкову конфіскацію на можливість прийняття рішення з конфіскацією або без такої. Слідую, під час судового розгляду має використовуватись більш обґрунтований підхід, що відповідає сучасним європейським практикам у сфері боротьби з митними правопорушеннями [11].

Позитивним також є те, що Законом 4323 удосконалено процедуру передачі справ про порушення митних правил до суду та встановлюються чіткі терміни розгляду скарг ДМС, що має сприяти більш оперативному та справедливому їх розгляду та вирішенню.

Наступним важливим законодавчим актом, на нашу думку, стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» (далі – Закон №3926) [8; 9]. З прийняттям відповідного закону має відбутися осучаснення та впровадження прогресивних митних механізмів та процедур проходження товарів через митний кордон шляхом вдосконалення національного законодавства та імплементації важливих засад митного права ЄС в Україні.

Відповідним законом запропоновано цілий ряд нових положень та правил для спрощення перетину кордону товарів та транспортних засобів через кордон, а також покращення роботи та відповідальності митних органів на шляху входження України до ЄС. Так зокрема, декларантом може бути не лише особа, яка подає від власного імені митну декларацію, декларацію тимчасового зберігання або загальну декларацію прибуття, але і особа, від імені якої подається така декларація.

На практиці фактично започатковано створення інституту митного представництва. Тому, за стандартами ЄС в практику митної справи України впроваджується пряме та непряме посередництво. Запровадження митного представника (митний брокер) в значній мірі має спростити та прискорити процедури проходження товарів, транспортних засобів через митний кордон України [8; 9].

Митний брокер, згідно закону, має право провадити брокерську діяльність у будь-якому митному органі України. На практиці митний брокер виступає як підприємство, якому надано авторизацію на провадження відповідної діяльності. Він надає послуги митного представництва, а також послуги з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення в інтересах іншої особи від її імені або від власного імені. Відповідне підприємство зобов'язане дотримуватися положень, визначених в авторизації на провадження митної брокерської діяльності [9].

В сучасних умовах, відповідно до положень Митного кодексу України, підприємство, якому надано авторизацію на провадження митної брокерської діяльності та яке надає послуги митного представництва, а також послуги з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, в інтересах іншої особи від її імені або від власного імені, набуває більш ширших повноважень та завдань в цій сфері [8]. В цих умовах митний представник (митний брокер) отримує повноваження та виступає як особа, яка уповноважена на виконання необхідних дій і митних формальностей, у рамках взаємовідносин з митними органами.

Слід відмітити, що перехід на систему авторизацій, аналогічно тій, яка діє в ЄС, має відбуватися поступово, протягом наступних 18 місяців і завершиться орієнтовно у 2026 р. Позитивним фактором є те, що моніторинг відповідності умовам, визначеним в авторизації для поміщення товарів у митний режим,

завершується в разі прийняття митним органом рішення про дотримання вимог митного режиму та/або завершення митного режиму якщо відбулось поміщення товарів у митний режим тимчасового ввезення або переробки за межами митної території [8; 9].

Вищезазначений закон започатковує практику, згідно якої відбулось розширення повноважень в діяльності ДМС та підвищення відповідальності працівників митних органів та суб'єктів декларування, а також посилення митного контролю, зокрема і з використання інформаційної системи електронної черги [9]. Ряд положень цього закону уже діють [8]. Зазначимо, що такі нововведення мають сприяти створенню сприятливих умов для підприємств з високим рівнем довіри при проходженні митного контролю, здійсненні митних формальностей і сплати платежів до бюджету.

Передбачено також, що митний орган приймає рішення, а також виконує митні формальності протягом розумного строку, але не пізніше граничних строків, визначених законодавством України з питань митної справи.

Що стосується спільного транзиту то відповідно до Закону 3926, митні органи визнають запірнопломбувальні пристрої (пломби з високим ступенем безпеки), самостійно накладені на залізничні транспортні засоби відправником або підприємством залізничного транспорту, якщо характеристики таких пристроїв відповідають загальновизнаним стандартам та вимогам до механічних пломб. Слід зазначити, що авторизація на застосування спрощення «використання пломб спеціального типу» надається конкретному підприємству, яке відповідає відповідним критеріям, передбачених у Митному кодексі України [8; 9].

В цих умовах забезпечення ідентифікації може здійснюватися шляхом накладення пломб спеціального типу підприємством, якому надано авторизацію на застосування пломб спеціального типу або авторизацію на застосування аналогічного спрощення. Підприємство, якому надано авторизацію на застосування спрощення «використання пломб спеціального типу» або надано авторизацію на застосування аналогічного спрощення, має право самостійного накладення пломб спеціального типу [9].

Важливим напрямком реформування правового митного поля є вдосконалення пост-митного контролю, який може здійснюватися шляхом проведення доперевірочного аналізу митних декларацій, оформлення яких завершено, а також здійснення документальних перевірок щодо дотримання вимог законодавства України з питань митної справи, у тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів до бюджету.

Позитивним можна відмітити і той факт, що законом пропонується посилити роль та значення документальної невідної перевірки, яка дозволить проводити посадовими особами митного органу в приміщенні цього ж органу. Така перевірка буде проведена за умови направлення підприємству (громадянину) письмового повідомлення із зазначенням дати початку проведення документальної невідної перевірки та копії наказу про її проведення.

Одним із важливих напрямів в Законі 3926 передбачено надати дозвіл ДМС оприлюднювати на офіційному веб-сайті знеособлені тексти рішень протягом трьох днів з дати їх прийняття. Зазначено, що відповідно до цього закону не вважається розголошенням інформації з обмеженим доступом шляхом надання або оприлюднення, у тому числі публічне її обговорення в засобах масової інформації та суспільстві за наступних умов знеособленої інформації щодо [9]:

- конкретних експортно-імпортних операцій, внесених декларантом до митної декларації та текстів рішень за результатами розгляду скарг (крім інформації щодо експортно-імпортних операцій, визначеної в частині восьмій статті 257 Митного Кодексу України) [8];
- загальних питань роботи митного органу, інформації, яка стосується правопорушень, а також для статистичних цілей.

Крім того, до позитивних положень законодавства можна віднести, зокрема митному органу дано право:

- надсилати декларанту, утримувачу митного режиму, державним органам, установам та організаціям письмовий запит з переліком документів, інформації, пояснень та їх документального підтвердження, які необхідно надати для здійснення пост-митного контролю [8; 9];
- направляти запити для отримання інформації про зовнішньоекономічні операції, які здійснювалися за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності-резидентів України, уповноваженим органам (організаціям) іноземних держав [8; 9].

В практику митної справи також вводиться інформаційний обмін з іншими органами державної влади, у тому числі з державними органами, установами та організаціями, уповноваженими на здійснення дозвільних або контрольних функцій щодо переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, а також уповноваженими органами (організаціями) іноземних держав.

Також запроваджується інформаційна взаємодія з особами, які є учасниками зовнішньо-економічних відносин, що регулюються законодавством України з питань митної справи.

Прийняття вищезазначених засад має сприяти покращенню роботи по боротьбі з корупційними ризиками. Одночасно має відбутись доопрацювання програмного забезпечення для функціонування автоматизованої системи по роботі з рішеннями митних органів та прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації національного законодавства.

Відповідні важелі будуть посилені у зв'язку з тим, що законодавством також передбачено право митних органів обмінюватись в електронній формі інформацією щодо митної вартості товарів з відповідними органами інших країн. Такі заходи направлені на упередження порушень митних правил та зменшення ризиків заниження митної вартості в процесі здійснення митного контролю, що сприятиме упередженню фактів порушення законодавства з метою недопущення ухилення від сплати митних платежів до бюджету.

Одночасно, на теперішній час, національне законодавство не передбачає існування механізму вимірювання ефективності та результативності виконання митними органами, покладених на них повноважень та завдань, а також механізму вимірювання ефективності реалізації планів та стратегій реформування митних органів. Фактично на практиці доцільність проведення чи не проведення вимірювання ефективності діяльності митних органів залежить від волі керівництва ДМС. Вважаємо, що запровадження такого механізму на законодавчому рівні має важливе значення, оскільки дозволить виявляти недоліки в роботі митних органів та вживати заходів щодо їх усунення, підвищить прозорість та підзвітність діяльності таких органів. У зв'язку з цим, зазначений проект Закону покликаний врегулювати питання визначення механізму за допомогою якого можна буде проводити оцінку ефективності та результативності діяльності митних органів.

Висновки. Незважаючи на функціонування в останні роки митної системи України в умовах повномасштабного вторгнення російських військ на територію України, за цей період Україна досягла значного прогресу у наближенні національного митного законодавства до законодавства Європейського Союзу, про що відзначено у Звіті Європейської комісії в межах Пакету розширення ЄС, оприлюдненого 30 жовтня 2024 р.

Слід зазначити, що в Україні відбувається чергова шоста фаза модернізації системи спільного транзиту, що відповідає актуальним вимогам регламентів ЄС та Багаторічного стратегічного плану з електронної митниці (MASP-C). Її мета – удосконалити електронні митні процедури, підвищити ефективність транзиту товарів та забезпечити відповідність європейським стандартам. Однак, це лише початок непростого, тривалого шляху реформування та впровадження в практику функціонування зовнішньоекономічних відносин [6].

Прийняття вище зазначених змін до законодавства в сфері митної справи має стати важливим етапом в проведенні митної реформи в Україні, в частині контролю та здійснення митних формальностей, застосування сучасних механізмів упередження порушень при опрацюванні поданих документів та усунення суб'єктивного фактору впливу, включаючи використання ІТ-систему контролю, за переміщенням товарів, транспортних засобів, послуг при перетині митного кордону України [6].

З цих позицій питання фінансово-податкової та митної культури, а також етики бізнесу потрібно ставити та запроваджувати одночасно із прийняттям нових засад та правил щодо пом'якшення контролю при здійсненні фінансово-економічних операцій відповідними контролюючими органами. Слід наголосити, що більший результат буде, коли питання бізнесу, його культури та етики, будуть важливим предметом та наскрізним вивченням цієї дисципліни, починаючи зі школи. Слід зазначити, що початкові елементи культури щодо поваги до законодавства, сплати податків та пенсійного забезпечення в країні має прививатись дітям із самого раннього віку.

Запровадження альтернативних стягнень в санкціях в Митному кодексі України, де передбачається адміністративна відповідальність за деякі види порушень митних правил, а також визначення окремих процедур здійснення провадження у справах про порушення митних правил має посилити фінансову культуру та етику бізнесу [8].

Одночасно, практика вимагає проведення якісної оцінки ефективності та отримання повноцінної інформації в частині досягнення цілей державної митної політики, підвищення ефективності та результативності діяльності митних органів, оптимізації процесів прийняття управлінських рішень, а також покращення процедур митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України. Виходячи з викладеного, також вбачається за необхідність прийняття змін до законодавства з метою запровадження механізму оцінювання ефективності діяльності митних та податкових органів, що сприятиме напрацювання управлінських рішень щодо їх діяльності на перспективу.

Таким чином, на сучасному етапі формування нових фінансово-економічних відносин при виборі та прийнятті рішень у сфері зовнішньоекономічної діяльності, зокрема щодо здійснення митного контролю та проведення митних формальностей при перетині кордону товарів та транспортних засобів постає не менш важливе питання – формування належного рівня культури дотримання законодавства усіма суб'єктами відповідних відносин.

В цих умовах продовжується робота над підготовкою нового Митного кодексу України, відповідно до вимог та засад, схваленої Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Передбачається, що будуть розроблені та запроваджені в практику митної справи нові положення та засади щодо регулювання митних процедур, спрощення митних формальностей та контролю при перетині кордону товарів та транспортних засобів. Проведення реформи вимагатиме багато часу, чіткої стратегії з визначенням реальної мети та завдань, а також прогресивних рішень в контексті зміни національного законодавства на шляху імплементації митного права Європейського Союзу.

Література:

1. Бережнюк, І.Г. (2009). *Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти*: Монографія. Дніпропетровськ. Академія митної служби України, 543.
2. Berezhnyuk, I.H. (2009). *Mytne rehulyuvannya Ukrayiny: natsional'ni ta mizhnarodni aspekty*: Monohrafiya [Customs Regulation of Ukraine: National and International Aspects: Monograph]. Dnipropetrovsk. Akademiya mytnoyi sluzhby Ukrayiny, 543 p. [in Ukrainian].
3. Гребельник, О. П. (2014). *Митна справа*. Підручник. 4-е вид. оновл. та доповн. К.: Центр учбової літератури, 472.
4. Hrebel'nyk, O. P. (2014). *Mytna sprava*. Pidruchnyk. 4-e vyd. onovl. ta dopovn. [Customs. Textbook. 4th ed. updated and supplemented]. K.: Tsentr uchbovoyi literatury, 472. [in Ukrainian].
5. Дубініна, А.А., Сорокіна, С.В., Зельніченко, О.І. (2010). *Митна справа*. Підручник. К.: «Видавничий дім «Професіонал», Центр навчальної літератури, 320.
6. Dubinina, A.A., Sorokina, S.V., Zel'nichenko, O.I. (2010). *Mytna sprava*. Pidruchnyk [Customs. Textbook]. K.: «Vydavnychyy dim «Profesional», Tsentr navchal'noyi literatury, 320. [in Ukrainian].
7. *Митна справа* (2017) : підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. М.І. Крупки ; [М.І. Крупка, О.В. Грін, О.Т. Замасло та ін.]. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 572.
8. *Mytna sprava* (2017) : pidruchnyk / za red. d-ra ekon. nauk, prof. M.I. Krupky ; [M.I. Krupka, O.V. Hrin, O.T. Zamaslo ta in.]. [Customs: textbook / edited by Dr. of Economics, Prof. M.I. Krupka; [M.I. Krupka, O.V. Green, O.T. Zamaslo, etc.]. L'viv : LNU imeni Ivana Franka, 572. [in Ukrainian].
9. Огонь, Ц.Г., Ломейко, Ю.А. (2018). Основні засади, ризики та напрями вдосконалення митного регулювання в Україні. *Наукові праці НДФІ*, 2, 95-116.
10. Ohon', Ts.H., Lomeiko, Y.A. (2018). Osnovni zasady, ryzyky ta napryamy vdoskonalennya mytnoho rehulyuvannya v Ukrayini [Basic principles, risks, and directions for improving customs regulation in Ukraine]. *Naukovi pratsi NDFI* [Scientific Works of the National Financial Institute], 2, 95-116. [in Ukrainian].
11. Огонь, Ц.Г. (2025). Митне законодавство України: виклики та напрями реформування. *Актуальні проблеми товарознавства, біотехнології, експертизи та митної справи: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 27 березня 2025 року)*, 182-187.
12. Ohon', TS.H. (2025). Mytne zakonodavstvo Ukrayiny: vyklyky ta napryamy reformuvannya. [Customs legislation of Ukraine: challenges and directions of reform]. *Aktual'ni problemy tovaroznavstva, biotekhnolohiyi, ekspertyzy ta mytnoyi spravy: materialy II Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi internet-konferentsiyi*. [Current problems of commodity science, biotechnology, expertise and customs: materials of the II International scientific and practical Internet conference (Poltava, March 27, 2025)], 182-187. [in Ukrainian].
13. Портал відкритих даних. *Міністерство цифрової трансформації України*. <data.gov.ua> (2025, серпень, 21).
14. Portal vidkrytykh danykh [Open Data Portal]. *Ministerstvo tsyfrovyoi transformatsiyi Ukrayiny* [Ministry of Digital Transformation of Ukraine]. <data.gov.ua> (2025, August, 21). [in Ukrainian].
15. Митний кодекс України. *Верховна рада України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>> (2025, липень, 04).
16. Mytnyy kodeks Ukrayiny [Customs Code of Ukraine]. *Verkhovna rada Ukrayiny* [Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>> (2025, July, 04). [in Ukrainian].
17. Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу». *Верховна рада України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3926-20#Text>> (2024, серпень, 22).
18. *Zakon Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do Mytnoho kodeksu Ukrayiny shchodo implementatsiyi deyakikh polozhen' Mytnoho kodeksu Yevropeys'koho Soyuzu»* [Law of Ukraine “On Amendments to the Customs Code of Ukraine Regarding the Implementation of Certain Provisions of the Customs Code of the European Union”]. *Verkhovna rada Ukrayiny* [Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3926-20#Text>> (2024, August, 22). [in Ukrainian].

10. Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів». *Верховна рада України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3977-20#Text>> (2024, серпень, 17).

Zakon Ukrainy «Pro vnesennya zmin do Mytnoho kodeksu Ukrainy shchodo vstanovlennya osoblyvostey prokhozheniya sluzhby v mytnykh orhanakh ta provedennya atestatsiyi posadovykh osib mytnykh orhaniv» [Law of Ukraine “On Amendments to the Customs Code of Ukraine Regarding the Establishment of Peculiarities of Service in Customs Bodies and Conducting Certification of Customs Officials”]. *Verkhovna rada Ukrainy* [Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3977-20#Text>> (2024, August, 17). [in Ukrainian].

11. Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань адміністративної відповідальності за порушення митних правил, уточнення порядку виконання окремих митних процедур та усунення термінологічних неузгодженостей». *Верховна рада України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4323-20#Text>> (2025, березень, 25).

Zakon Ukrainy «Pro vnesennya zmin do Mytnoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo deyakykh pytan' administrativnoyi vidpovidal'nosti za porushennya mytnykh pravyl, utochnennya poriadku vykonannya okremykh mytnykh protsedur ta usunennya terminolohichnykh neuzhodzhenostey» [Law of Ukraine “On Amendments to the Customs Code of Ukraine and Other Laws of Ukraine Regarding Certain Issues of Administrative Liability for Violations of Customs Rules, Clarification of the Procedure for Performing Certain Customs Procedures and Elimination of Terminological Inconsistencies”]. *Verkhovna rada Ukrainy* [Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4323-20#Text>> (2025, March, 25). [in Ukrainian].